

GEOPOLÍTICA, COOPERACIÓ REGIONAL I POLÍTICA DE SEGURETAT I DEFENSA

Europa reneix o mor als Balcans

Els llaços de solidaritat dels catalans amb els pobles de l'antiga Iugoslàvia i el sud-est d'Europa

Eric Hauck

Inauguració de l'Ambaixada de la Democràcia Local a Sarajevo, el 13 de març de 1996. L'acte va comptar amb la presència de l'aleshores alcalde de Barcelona, Pasqual Maragall, entre altres autoritats. Fotografia: Arxiu Fotogràfic de Barcelona. Autor desconegut.

Centenars d'ulls segueixen amb excitació, admiració i angoixa cada grimpada de l'enxaneta dels Minyons de Terrassa per coronar un castell al bell mig de la plaça Trg Barcelona, a Mojnilo, l'antiga vila olímpica dels inoblidables Jocs de Sarajevo 84. Darrere de la sòlida torre humana, hi apareix pintat, al llarg de tota una façana lateral, un drac gaudinià amb el missatge "Barcelona, Sarajevo está contigo". Amb aquest grafit, projectat l'endemà del terrible atemptat gihadista a les Rambles del 17 d'agost del 2017, els veïns de Mojnilo van voler retornar a la capital catalana les tres dècades de solidaritat mostrades per la nostra societat durant i després del setge, la guerra a Bòsnia i Hercegovina i la desintegració de Iugoslàvia.

Fins als anys vuitanta i noranta del segle passat, en l'imaginari dels catalans, els Balcans apareixien com una terra llunyana, amiga però desconeguda, tauler de joc de les grans potències des del magnicidi de Sarajevo (1914); cruïlla d'influències culturals i religioses; punt de trobada d'Orient i Occident, i laboratori de la post guerra freda, amb règims tan antagònics com la dictadura dels coronels a Grècia o la tercera via del mariscal Tito a

Iugoslàvia, capaç de flirtejar tant amb els aliats, els soviètics i els no-alineats, com amb estrelles de Hollywood de la talla de Liz Taylor, Richard Burton o Sophia Loren a la paradisíaca illa adriàtica de Brijuni. Però Tito, a Catalunya, personalitza també el record dels 1.700 voluntaris iugoslaus que es van allistar a les Brigades Internacionals per combatre al costat de les tropes de la Segona República a la Guerra Civil espanyola (1936-1939). Integrats al batalló Đuro Đaković, van tenir un paper destacat en la defensa de Madrid i el front d'Aragó, especialment a la batalla de l'Ebre.

Els Minyons de Terrassa aixequen un castell a la plaça Trg Barcelona de Mojnilo (Bòsnia i Herzegovina), el juliol de 2023, a l'antiga vila olímpica de Sarajevo 84, reconstruïda per Barcelona el 1999. Fotografia: Eric Hauck

Lluny queden les atrocitats comeses al segle XIV pels mercenaris de la companyia catalana d'Orient, a les ordres de Roger de Flor i al servei de l'emperador Andrònic II, per foragitar els otomans de terres hel·lèniques. Intencionada paradoxa: el que a les nostres llegendes es descriu com a heroïcitats dels almogàvers al crit de "Desperta, ferro!", en països com Albània ha transcendit fins als nostres dies com la pitjor de les monstruositats, i el *Katallani* és una mena d'home del sac horrible que castiga els infants que no es porten bé. De fet, pel mateix motiu —els saquejos dels almogàvers—, els catalans hem estat persones no grates als monestirs grecs durant gairebé set segles!

Catalunya, restaurada a Grècia

El desgreu simbòlic d'aquells fets no es va produir fins al 2005, quan el conseller Joaquim Nadal —impulsat per les gestions decisives del cantautor empordanès de l'Escala Josep Tero i del secretari general de Presidència del darrer govern de Jordi Pujol, el poeta Carles Duarte— va poder inaugurar al monestir de Vatopeni, [1] al mont Athos, la restauració de la torre que custodia l'antic tresor bizantí. L'obra —que va costar 240.000 euros a la Generalitat— i el gest van tenir un impacte profund a Grècia i van permetre també restaurar la imatge de Catalunya a la regió.

Però potser han estat els esports el que més ha ajudat a construir un sentiment de germanor i complicitat entre catalans i balcànics, tant si els esportistes estaven als nostres equips com si els admiràvem o els odiàvem com a rivals. L'esport iugoslau —especialment el futbol, el bàsquet, l'handbol i el waterpolo— ha aportat noms inoblidables a les nostres victòries èpiques de les darreres dècades, com Mijatović, Kodro, Prosinecki, Pantić; Delibasić, Petrović, Pešić; Vujović o Rudić, a més d'altres balcànics, com el búlgar Stòitxkov, el romanès Hagi o els grecs Papanikolau i Calathes, per anomenar-ne només alguns dels més irreductibles.

No obstant això, no va ser fins als Jocs Olímpics de Sarajevo, setanta anys després del magnicidi de l'arxiduc Francesc Ferran d'Àustria, que el cor dels Balcans, de Iugoslàvia i de Bòsnia i Hercegovina es va obrir definitivament al món, com vuit anys més tard passaria amb Barcelona. Encara avui es recorden les dues cites olímpiques, la d'hivern del 1984 i la d'estiu del 1992, com les millors de la història, o com les que van canviar el desastrós cicle de jocs olímpics ruïnosa i llastrats per boicots.

Quan l'alemanya oriental Katarina Witt i els britànics Torvill i Dean amb el seu Bolero de Ravel van meravellar l'olimpisme a Sarajevo —els primers jocs olímpics de la guerra freda amb presència de soviètics i nord-americans després dels boicots de Moscou i Los Angeles—, ningú no podia imaginar-se com canviaria el món fins a la cita olímpica del 1992.

Els esports han ajudat a construir un sentiment de germanor i complicitat entre catalans i balcànics: l'esport iugoslau ha aportat noms inoblidables a les nostres victòries de les darreres dècades

La mort de l'unificador dels eslaus del sud, Tito (1980), juntament amb l'aparentment feliç caiguda del mur de Berlín (1989), que va comportar la fi de la guerra freda; la desaparició del Pacte de Varsòvia; la caiguda dels règims comunistes i la reunificació d'Alemanya, i la desintegració de la Unió Soviètica (1991) eren massa focus d'atenció per a Brussel·les per poder mesurar l'impacte de la col·lisió dels plans hegemònics de l'ultranacionalisme a Sèrbia i a Croàcia enmig del naixement de 22 nous estats a Europa. Amb una presidència col·legiada fràgil, sense lideratge, una crisi econòmica asfixiant i un exèrcit popular (JNA) desmesurat —el tercer més gran d'Europa— i escapçat, amenaçat amb la dissolució i la pèrdua dels seus privilegis, era impossible que Iugoslàvia pogués resistir la divisió provocada per uns discursos d'odi destinats a atiar un enfrontament ètnic inexistent fins aleshores.

Amistat olímpica

L'anunciada secessió d'Eslovènia i Croàcia, el 1991, i l'arribada de les primeres imatges de guerra en sòl europeu des del 1945, a només dues hores de vol de Barcelona, van activar la solidaritat de la societat civil catalana, que es va bolcar en l'enviament d'ajuda als camps de refugiats. Mentrestant, el bombardeig de Dubrovnik, la perla de l'Adriàtic —una postal que molts catalans tenen a la retina—, i el descobriment d'un nou crim de guerra, la neteja ètnica, després de la destrucció de Vukovar i les deportacions a Eslavònia i Krajina, van donar una nova dimensió al conflicte, que es va consumir a Bòsnia i Hercegovina amb els setges de Sarajevo (1992-1996) i la caiguda de les presumptes zones segures protegides per l'ONU (1993-1995): Goražde, Srebrenica, Žepa, Tuzla i Bihać.

A mesura que s'intensificaven als mitjans de comunicació les imatges de les massacres de civils, els camps de concentració, les violacions sistemàtiques de dones i nenes, els desplaçaments massius de població i el culturicidi, la guerra es va fer cada vegada més insuportable als ulls dels catalans, acostumats a mobilitzar el seu potent teixit associatiu en situacions d'emergència. Les institucions també s'hi van bolcar. L'Ajuntament de Barcelona va liderar, des del primer moment, l'esforç de les comunitats locals, ajudat per un Comitè Ciutadà de Solidaritat amb Sarajevo, que coordinava la regidora Eulàlia Vintró.

Dos moments a l'inici del setge de la capital bosniana van provocar que s'intensifiqués aquesta solidaritat a un nivell sense precedents i, sobretot, que molts catalans sentissin aquella guerra com a seva: el 17 de maig de 1992, sis setmanes després de l'inici del setge, sacsejava les portades dels diaris la mort del fotoperiodista català Jordi Pujol Puente, mentre treballava per al diari *Avui* i per a la prestigiosa agència nord-americana Associated Press. Va ser el primer reporter estranger a caure sotes les bombes dels radicals serbis. Com ell, 155 periodistes van ser assassinats per voler explicar la veritat d'una guerra en què el 90% de les víctimes no eren militars. [2] El segon fet, històric, va ser l'heroica participació del primer equip olímpic de Bòsnia i Hercegovina als Jocs de Barcelona (25 de juliol - 9 d'agost de 1992). Recordem amb especial emoció la història de superació de l'atleta Mirsada Burić, que, després de mesos entrenant entre les runes, les bombes i els franc tiradors de Sarajevo, va poder escapar del setge per ser a Barcelona. O el cas de la nedadora Anja Margetić, que, després de competir a les piscines Picornell, ara, tres

dècades més tard, és la nostra interlocutora a l'Ajuntament de Sarajevo.

Sarajevo, maig de 1992. Una dona desafia els franc-tiradors en una de les cruïlles més perilloses de Marijin Dvor. Actuar amb normalitat i resiliència eren les millors armes per sobreviure al setge de 1.450 dies. Fotografia: Jordi Pujol Puente

Però, sense dubte, el pic de les emocions a flor de pell es va produir la nit de la trobada de ciutats olímpiques abans de la inauguració dels Jocs de Barcelona 92 a l'estadi de Montjuïc. L'alcalde Muhamed Kresevljaković va prendre la paraula per anunciar als seus col·legues que havia pogut parlar breument amb Sarajevo i que les bombes no paraven d'abatre's sobre la seva ciutat. En aquell instant, els alcaldes de Barcelona, París i Amsterdam, Pasqual Maragall, Jacques Chirac i Ed van Tijn, respectivament, es van aixecar per proposar una coalició de ciutats olímpiques conjurades a donar suport a l'ajuda i reconstrucció de Sarajevo tan aviat com fos possible. L'endemà, en l'obertura de les XXV Olimpíades, Maragall proclamava la necessitat d'una treva olímpica a l'antiga Iugoslàvia, consensuada amb les Nacions Unides.

Solidaritat sense precedents

Sarajevo estava definitivament en el focus de la societat catalana. Mentre s'accelerava l'arribada i la integració d'uns tres mil refugiats bosnians, les institucions s'unien en la campanya "Europa x Bòsnia" (després, "Catalunya x Bòsnia", amb més participació de la Generalitat), promoguda per l'eurodiputat i ex alt representant de l'ACNUR a Bòsnia i Hercegovina José María Mendiluce. Des d'aquesta plataforma es van coordinar els esforços humanitaris de desenes de municipis i ONG de tot el país; els actes de protesta i manifestacions, amb concentracions que tenien lloc els dilluns a les vuit del vespre, i accions de guerrilla mediàtica per forçar la diplomàcia europea a reaccionar amb força davant la barbàrie que s'estava cometent als Balcans.

L'allau de solidaritat va ser tan immens, que l'alcalde Maragall es va treure del barret una fórmula única —i no repetida en cap ciutat del món—: proclamar l'assetjada Sarajevo onzè

districte de la capital catalana. Això va suposar dotar la campanya d'una estructura institucional amb els recursos i els procediments propis d'un districte, agilitar els tràmits i facilitar la coordinació permanent. El "Districte 11" va disposar, a la banda de Barcelona, d'una responsable política, la regidora Teresa Sandoval, i d'un gerent, Manel Vila, que ja s'havia posat al capdavant del primer comboi amb ajut humanitari cap a Sarajevo amb els excedents alimentaris cedits pel comitè organitzador dels Jocs Olímpics i Paralímpics, en connivència amb el seu conseller delegat, Josep Miquel Abad.

L'altre pilar d'aquest pont d'amistat i cooperació gegantí es va aixecar a la mateixa Sarajevo, un cop l'alto el foc i els acords de pau de Dayton (1995-1996) van fer possible l'arribada de delegacions amb un mínim de seguretat. Barcelona va triar un local a primera línia del front, davant de l'estratègic pont de Skenderija, molt a prop de la Presidència i de l'aleshores Ajuntament (que després seria el Govern del cantó), per obrir, sota el paraigua del Congrés de Poders Locals i Regions d'Europa (CPLRE) del Consell d'Europa, una Ambaixada per a la Democràcia Local (ADL) Barcelona-Sarajevo. L'alcalde Maragall va confiar en dos periodistes per posar en marxa el projecte: el primer director va ser Carles Bosch, aleshores reporter de la Televisió de Catalunya (TV3), i el segon, jo mateix, Eric Hauck, periodista de *l'Avui* amb qui Jordi Pujol Puente va arribar a Sarajevo. Aquestes oficines a peu de carrer —amb el seu Euroclub per a joves dirigit per Airy Maragall— van convertir-se ràpidament en un oasi de llum i color, on els joves podien fer activitats, accedir a internet i a publicacions internacionals, sense preocupar-se per unes hores de la destrucció física, humana i cultural de l'exterior.

L'allau de solidaritat catalana amb Sarajevo va ser tan immens que l'alcalde Maragall es va treure del barret una fórmula única: proclamar l'assetjada Sarajevo onzè districte de la capital catalana

El Districte 11 i l'ADL van rebre l'encàrrec de gestionar la reconstrucció de les principals instal·lacions olímpiques del centre de la ciutat destruïdes durant el setge: essencialment, la vila olímpica de Mojmiló (més d'un miler d'apartaments, agrupats en deu edificis, en plena línia del front occidental i envoltats de camps de mines) i el pavelló poliesportiu de Zetra, seu de la cerimònia de cloenda dels Jocs Olímpics del 1984, que va ser bombardejat i consumit per les flames el mateix dia que aconseguíem evacuar el cos d'en Jordi Pujol Puente. La reconstrucció —finançada pel Comitè Olímpic Internacional, a instàncies del president Joan Antoni Samaranch (tan estimat a Sarajevo com el mateix mariscal Tito); per l'oficina humanitària de la Comunitat Europea (Direcció General de Protecció Civil i Operacions d'Ajuda Humanitària Europees, ECHO), i per l'Ajuntament de Barcelona, així com també pels governs d'Espanya i de Noruega, i per la ciutat d'Amsterdam— va necessitar una inversió de prop de 35 milions d'euros.

Ciudadans d'honor

No és sorprenent, doncs, que quatre catalans figurin en la llista de la quarantena de ciudadans d'honor que el consell municipal de Sarajevo ha nomenat des del 2000: els noms de Pasqual Maragall, de Manel Vila, de l'emèrit president del Reial Club de Tennis Barcelona Joan Maria Tintoré i de Jordi Pujol Puente (a títol pòstum) hi són com a defensors i difusors de l'esperit multicultural, la resistència pacífica i la resiliència de Sarajevo. Comparteixen l'honor amb grans personalitats que han donat vida i visibilitat a la capital bosniana durant els 1.450 dies de setge, com els cantants Bono —impossible oblidar el concert dels U2 a l'estadi de Koševo, el 23 de setembre de 1997, amb 10.000 soldats de les forces de pau a les grades, juntament amb milers de veus corejant la lletra de “Miss Sarajevo”—, Bruce Dickinson (Iron Maiden) i Luciano Pavarotti; l'actriu i ambaixadora de l'ACNUR Angelina Jolie; els presidents Jacques Chirac (França) i Stipe Mesić (Iugoslàvia i Croàcia), o l'heroi iugoslau dels Jocs Olímpics d'hivern del 1984, l'esquiador eslovè Jure Franko.

Sempre hem dit —i ho mantenim encara avui— que Sarajevo ens ha ensenyat molt més del que nosaltres hi hàgim pogut aportar en ajuda humanitària, cooperació i inversions. Cal destacar la seva determinació i creativitat, amb un enginy i un sentit de l'humor únics per sobreviure als moments més tràgics i, sobretot, la manera com van trobar l'arma més poderosa per defensar el *duh* (l'esperit i l'ànima d'aquest Jerusalem d'Europa, capital cultural alternativa dels anys setanta i vuitanta) davant del culturicidi: amb més i més cultura. La ciutat no havia editat mai tants llibres, organitzat tants concerts acústics als soterranis o funcions teatrals a la llum de les espelmes com durant el setge.

L'Institut Català Internacional per la Pau (ICIP) ha volgut reconèixer en dues ocasions la contribució del poble bosnià a una Pau —en majúscula, entesa com l'absència de guerra, de conflictes socials, d'emergències ambientals, de desigualtats i de crims contra la humanitat— cada cop més llunyana. Seguim sense aprendre'n o, com ha dit el Premi ICIP d'enguany, l'investigador Vicenç Fisas, [3] no som capaços de prevenir els conflictes per simple desídia. Per això tenen tant de valor els premis del 2013 a Jovan Divjak, el comandant de la defensa de Sarajevo, que després de la guerra va oferir un futur a milers de nens orfes; i del 2023, a les associacions que lluiten per la memòria i el reconeixement de les 50.000 víctimes de violacions de guerra sistemàtiques i als infants oblidats que van néixer d'aquelles atrocitats: Meliha Merđić, Amela Međuseljac, Ajna Jusić i Alen Muhić. La seva història ha vist la llum a casa nostra gràcies al projecte de l'equip de Cultura i conflicte *Encara hi ha algú al bosc*, en format vídeo, foto i teatre documental, amb més de mig centenar de representacions a Catalunya i a Espanya, a més de Ljubljana (Eslovènia), Zagreb (Croàcia) i la mateixa Sarajevo.

Els Balcans transiten avui per un perillós penya-segat que tant els pot fer caure de la banda de la Unió Europea com d'un nou conflicte armat. Es troben al bell mig de dues guerres

impredictibles, Ucraïna i el Pròxim Orient, i en el context d'una crisi multinivell sense precedents

Al monòlit de pedra que recorda el final de les obres de rehabilitació de la vila de Mojmiro, el 30 de març de 1999, Pasqual Maragall hi va voler immortalitzar un pensament que el perseguia des d'aquella treva olímpica fallida del 1992: "Europa reneix a Sarajevo". A les portes del nou mil·lenni, semblaria que n'hauríem hagut d'haver après d'aquesta experiència i fer realitat el crit de "mai més" amb què els europeus ens vàrem conjurar per evitar un nou holocaust o més genocidis. Res més lluny de la realitat. Vint-i-cinc anys després, els Balcans transiten per un perillós penya-segat, que tant els pot fer caure de la banda de la Unió Europea com d'un nou conflicte armat. Es troben al bell mig de dues guerres impredictibles, Ucraïna i el Pròxim Orient, i en el context d'una crisi multinivell (social, energètica, climàtica, ambiental, alimentària, de valors i de seguretat) sense precedents, que està causant una onada migratòria cap a Europa mai vista i que ha deixat prop de 30.000 morts [4] ofegats a la Mediterrània. Un veritable *mare mortum*.

Test per a la regeneració d'Europa

És aquí, en aquesta regió, on s'està posant a prova, doncs, la capacitat de la Unió Europea de repensar-se i d'actuar, per fi, com un sol bloc. Abans que el president rus Vladímir Putin pugui prémer uns quants gallets més a Transnístria, la Republika Srpska o Kosovo, Brussel·les s'haurà d'afanyar a implantar les reformes internes que li permetin incorporar a la Unió els nou estats que n'estan buscant l'aixopluc: Ucraïna, Geòrgia, Moldàvia i els països dels Balcans occidentals, els WB6: Bòsnia i Hercegovina, Sèrbia, Montenegro, Macedònia del Nord, Albània i Kosovo.

Des que el jove Departament d'Unió Europea i Acció Exterior de la Generalitat de Catalunya, de la mà del conseller Raül Romeva, va crear el setembre del 2016 la Delegació al Sud-est d'Europa (amb seu a Zagreb), el Govern s'ha manifestat a favor d'una ràpida integració dels Balcans occidentals a la Unió Europea, i hi ha contribuït des de les seves possibilitats, en forma de lobby davant les institucions europees, en el marc de l'estratègia d'una macroregió mediterrània, o facilitant els intercanvis comercials, culturals i de coneixement.

Malauradament, la freqüència d'aquests trànsits entre Catalunya i els Balcans ha estat menor del que desitjaríem per la pobra interconnexió aèria, ferroviària i marítima de capitals com Tirana, Podgorica, Sarajevo i Zagreb amb Barcelona.

És el moment d'agafar el vell pont que vàrem construir als anys noranta perquè la generació dels nostres fills acabi la feina. El pòsit és únic i d'un alt valor humà. No tindrem més oportunitats. No els podem tornar a fallar. Està en joc el nostre futur en comú, una Europa renovada, justa, pròspera i en pau.

REFERÈNCIES

- 1 — Ayensa, E. (2005). “Crònica d’una reconciliació”. A: *VilaWeb*. [Disponible en línia](#).
- 2 — Ristić, M. (2021). *Last Despatches*. Balkan Investigative Reporting Network (BIRN). Sarajevo, pàg. 5.
- 3 — Miró, Q. (2024). Entrevista a Vicenç Fisas. *Exterior.cat*. [Disponible en línia](#).
- 4 — Dades actualitzades a Statista.com i recollides per l’organització Open Arms.

Eric Hauck

Eric Hauck és periodista i expert en diplomàcia pública. Va ser corresponsal diplomàtic i de guerra a l’Europa de l’Est i al Pròxim Orient del 1989 al 2003, en què va cobrir la caiguda del mur de Berlín, la Revolució Romanesa, la desintegració de Iugoslàvia, el setge de Sarajevo i les dues guerres del Golf. Des de l’Ajuntament de Barcelona (Districte 11) va participar en la reconstrucció de les instal·lacions olímpiques de Sarajevo després del setge. Com a gestor de projectes del Comitè Olímpic Internacional, va participar també en la constitució del primer equip olímpic unificat de Bòsnia i Hercegovina. Ha sigut delegat del Govern de la Generalitat de Catalunya a vuit països del sud-est d’Europa del 2017 al 2024.